

İSTİKLAL HARBİNDE ANTALYA VE HAVALİSİNDE KURULAN MÜDAFAA-İ HUKUK CEMİYETİ VE FAALİYETLERİ

ANTALYA DEFENSE OF NATIONAL RIGHTS AND ACTIVITIES DURING THE WAR OF INDEPENDENCE

Orhan ÇELTİKÇİ*

Özet

İstiklal Harbinde cephe gerisinin en önemli bilgilendirici aynı zamanda cephelere mali, askeri ve sağlık alanlarında yardım sağlayıcı gücü cemiyetler olmuştur. Cemiyetler bölgeleri işgal edilmişse bölgelerini işgalden kurtarmak, bölgeleri işgal edilmemişse bölgelerinin işgale uğramasını önlemek ve işgal altındaki diğer bölgelere yardım etmek suretiyle Milli İstiklali gerçekleştirmek için mücadele vermişlerdir.

Bu cemiyetlerden biri de Antalya Müdafaa-i Hukuk Cemiyetidir. Antalya ve çevresinde kurulup faaliyet gösteren cemiyet, kurulduğu bölgede halkı işgallere karşı aydınlatmak, halkı işgallere karşı örgütlü hale getirmek, bölgeyi işgalden kurtarmak, aynı zamanda işgalden kurtulma mücadelesi verilen diğer bölgelere mali, askeri, tıbbi ve aynı yardım yapmak ve yardımları organize etmek adına çok önemli faaliyetler gerçekleştirmiştir. Bu çalışmada cemiyetin gerek bölgesinde gerekse ülke genelinde faaliyetleri İstiklal Harbi açısından değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Keywords: *Kurtuluş Savaşı, Antalya, Maddi Yardım, Askeri Yardım*

Abstract

During the War of Independence in front of the most important informative at the same time the rest of the facade financial assistance and health care providers have been the power of the military community. . Societies regions to liberate the area is occupied, the occupation of the occupied territories to prevent any non-occupied zone and gave the fight to realize national independence by helping other regions.

One of the association which was founded in Antalya, Defence of Rights Society (Antalya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti) Antalya and its surrounding activitie, showing society, to enlighten against the occupation of the people in the region were established, making organized against the people of invasions, the region recover from the occupation, but also the invasion to get rid struggle given financial to other regions, military, medical and many important actions on behalf of do the same aid and to organize aid realized. In this study, both in need of community activities throughout the country have been evaluated in terms of the War of Independence.

Keywords: *War of Independence, Antalya, Financial Aid, Military Aid.*

* (Yrd. Doç. Dr.); Süleyman Demirel Üniversitesi, oceltikci@hotmail.com

GİRİŞ

ANTALYA VE HAVALİSİNİN İŞGALI

Bölgenin işgali bir süreç dahilinde gerçekleşmiştir. Bu sürecin başlangıcı I Dünya Savaşı yıllarına dayanmaktadır. I. Dünya Savaşı esnasında Londra Anlaşmasıyla (1915) İtilaf Devletleri İtalya'ya –şayet kendi saflarında savaşa girerse- Osmanlı Devleti'nin paylaşımında kendilerine pay verileceğini vaat edince İtalyanlar bölge menfaatleri için İtilaf Devletleri safına geçmiştir¹. Gerçekten de Londra Anlaşması'nın 9. maddesi İtalya'nın Osmanlı Devleti topraklarındaki menfaatleri ile ilgili olarak “*Anadolu'nun tamamen veya kısmen paylaşılması durumunda, İtalya'nın Akdeniz bölgesinde adilane bir pay almasını İtilaf devletleri tasdik eder.*”² hükmünü içermektedir. Dolayısıyla anlaşmanın bu amir hükmü uyarınca İtilaf Devletleri İtalya'yı kendi saflarına çekmeyi başarmışlardır. Ne var ki anlaşmadan yaklaşık 13 ay sonra İngiltere ve Fransa Rusya'yı da haberdar ederek kendi aralarında gizli Sykes-Picot Anlaşmasını yapmışlardır. İtalya bu anlaşmayı sonradan öğrenince karşı harekete geçmiştir. Bu bağlamda İtalya kendisine Londra Anlaşması ile vaat edilen yerlerin kesinliğe kavuşturulmasını talep etmiştir. Nihayetinde 19 Nisan 1917 tarihinde Saint-Jean de Maurienne Anlaşması yapılmıştır. Anlaşma şartlarına göre İtalyanlara savaş sonrasında (Mersin hariç olmak üzere) Antalya, Konya, Aydın ve İzmir civarlarının verilmesi kabul edilmiştir³. Anlaşmayla İtalya bölgede güçlenirken İngiltere anlaşma neticesinde bölgede güçlü İtalya istemediğinden Yunanistan taraftarı politika izlemeye başlamıştır.

Hal böyleyken Osmanlı İmparatorluğu I. Dünya Savaşından Mondros Ateşkes Anlaşmasını imzalayarak yenik ayrılmıştır. Cihan savaşının ardından yenen devletler yenilen devletlerin durumlarını görüşmek için Paris'te toplanmışlardır. Konferansta İngiltere İtalya'ya harp sırasında gizli anlaşmalarla vaat ettiği yerleri İtalya yerine Yunanistan'a vermek istemiştir. Bu bağlamda İtalya konferansta üvey evlat muamelesi görmüştür⁴. İngiltere'nin İtalya'ya karşı Yunanistan'ı desteklemesi İtalya'yı İtilaf devletlerinden uzaklaştırıp özellikle Akdeniz'de diğer işgal devletlerinden bağımsız bir politika uygulamaya koymasına neden olmuştur.

Gerçekten de İtalya Mondros Ateşkes Anlaşmasının 7. Maddesine⁵ istinaden 28 Mart 1919 tarihinde Antalya'yı işgal etmiştir⁶. Bir beyanname ile sözde halkın güvenlik ve huzurunu sağlamak için Antalya'ya asker çıkardıklarını savunan

¹ Nebahat Oran, “Antalya'da Milli Teşkilatlanma”, *Türkler*; C. 15, s. 831.

² *Türk İstiklal Harbi IV. Cilt (Güney Cephesi)*, Ankara, 2009, s. 5.; Salahi R. Sonyel, *Kaygılı Yıllar, Gizli Belgelerle Kurtuluş Savaşı'nın Perde Arkası (1919-1923)*, İstanbul, 2012, s. 15.

³ Yuluğ Tekin Kurat, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Paylaşılması*, Ankara, 1986, s. 18.; Ali Çetinkaya'nın *Milli Mücadele Hatıraları*, Ankara, 1993, s. 3.

⁴ *İstiklal Harbi Gazetesi*, 15 Mayıs 1919.

⁵ Madde 7. Müttefikler emniyetlerini tehdit edecek durum zuhurunda herhangi bir stratejik noktayı işgal hakkına haizdirler. Anlaşmanın tam metni için Bkz. Fahri Belen, *Askeri, Siyasi ve Sosyal Yönleriyle Türk Kurtuluş Savaşı*, Ankara, 1973, s. 11.

⁶ BOA, DH, KMS, D. 52/2.

İtalyanlar işgal sürecinde halkla çatışma içerisine girmemişlerdir. Bunun temel nedeni Paris Konferansı sonrası politikalarında yalnız kalmaları üzerine müttefiklerinden çekinmeleridir.

ANTALYA MÜDAFAA-İ HUKUK CEMİYETİ (AMHC) VE FAALİYETLERİ

Antalya'nın işgalinin ardından merkezi siyasi idarenin işgali sonlandırarak güç kullanımından yoksun olduğunun anlaşılmasıyla halkın ileri gelenleri tarafından işgallere karşı koymak için direniş cemiyeti kurma çalışmaları başlamıştır⁷. Müdafaa-ı Hukuk Cemiyeti'nin kurulma fikrinin Mondros Ateşkes Anlaşmasından hemen sonra ortaya çıktığını söylemek doğru olur. Zira, Mondros Mütarekesi'ne istinaden ordunun büyük bir kısmı terhis edilince cepheden Antalya'ya geri dönen yedek subaylar bölgelerinde hak ve çıkarları korumak için şehirde birlik ve beraberlik içinde bir bütün olarak hareket etmeye başlamışlardır. Bu oluşum bir bakıma Antalya Müdafaa-ı Hukuk Cemiyeti'nin çekirdeğini teşkil etmiştir.

Gerçekten de o günleri yaşamış olan, Antalya'nın ilk milletvekili olan Halil İbrahim Bey AMHC'nin kuruluş aşaması ile ilgili olarak; Mondros Ateşkes Anlaşması'nın ilgili hükmüne istinaden ordudan terhis edilen Antalyalı subayların bir araya gelerek bir birlik oluşturduklarını bu birliğin Cemiyeti'nin çekirdeğini oluşturduğu, sonradan Antalya'da milli birlik mücadele için kendisinin de içinde yer aldığı bir teşekkül kurmak istediklerini ve hiçbir partiye dayanmak istemediklerinden bu cemiyete "*Antalya İhtiyat Subay ve Münevveran Cemiyeti*" adını verdiklerini anlatmaktadır⁸. Buradan anlaşmanın hemen ardından ordudan terhis edilip vilayet ve çevresine dönen subayların Antalya'da milli birlik ve beraberlik amaçlı bir oluşuma gittikleri anlaşılmaktadır.

AMHC'nin kurulma fikrini Mazlum Edison ise şu şekilde anlatmaktadır: "*Antalya'da Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti kurma hareketi gizliden gizliye sürdürülmüştür. Öncelikle, Kızılay'dan faydalanılmak düşünülmüştür. Milletlerarası dokunulmazlıktan yararlanılarak bir şeyler yapılmak istenilmiştir. İkinci olarak din konusundan istifade edilme düşünülmüştür. Nasıl, rahip ve rahibeler dokunulmaz sayılıyor ise hocalarda aynı haklara sahip oldukları fikrinden hareketle bu görüş ortaya atılmıştır. Bu sebeple müftülük yapmış Ahmet Efendi ve Rasih Hoca'nın da katıldığı bir toplantı yapılmış, bir topluluk kurulmuştur. Bu topluluk ilk zamanlar kendileri bile ne yapacaklarını bilemez haldedir.*"⁹ Burada cemiyetin kurulma fikrinin ne zaman oluştuğu hakkında bir net bir bilgi verilmemiştir. Ancak Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nden yararlanma düşüncesinden ve faaliyetlerin gizliden

⁷ Mehmet Temel, "Kuvay-i Milliye Döneminde Milas-Bodrum'da Eşkyaçlık ve Çetecilik", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 27, Bahar, 2010, Konya, s. 405.

⁸ Ferruh Niyazi Ayoğlu, *Kurtuluşa, Cumhuriyet'e ve Sıtmaya Adanan Yürek: Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu'nun Anıları*, Zonguldak, 2008, s. 247.

⁹ Galip Alçıtepe (Haz.), *Mazlum Edison'un Gözüyle Milli Mücadele'de Antalya, Antalya'nın Kara Günleri*, Konya, 2012, s. 135.

İSTİKLAL HARBİNDE ANTALYA VE HAVALİSİNDE KURULAN MÜDAFAA-İ HUKUK CEMİYETİ VE FAALİYETLERİ

yürütülmesinden söz edilmektedir. Ayrıca cemiyetin kurulma faaliyetlerinin gizli yapıldığı Antalya'nın işgal edilmesinden sonrasını (28 Mart 1919) işaret etmektedir. Bu yüzden bu bilgilerde cemiyetin oluşma fikrinin doğmasından ziyade bizzat AMHC'nin kurulması ve faaliyetlere başlaması kastedilmiştir. Ayrıca bu bilgilerden Antalya'nın ileri gelenlerinin cemiyetin kurulmasında önemli rol oynadıklarını söylemek mümkündür.

Antalya'ya İtalyanlar asker çıkarınca Antalya'nın ileri gelenleri toplanmış, işgale karşı ne yapılabileceğini tartışmaya başlamışlardır. Bu amaçla eski Antalya Müftüsü Yusuf Talat Efendi, Mebus Hasan Tahsin Bey, İbrişimzâde Mustafa, Vilayet Encümen Azası Rasih Bey (Kaplan), Giritli Mehmet Remzi ve Hacı Hatip Osman Efendi, Ziraat Müdürü Akif Bey, Kesikçi Mehmet Ağa Abdizâde Hüseyin ve Civelek İzzet Beyler (gibi) memleketin ileri gelenlerinden yirmi kadar kişi toplanarak dâhili ve harici düşmana karşı alınabilecek önlemleri kendi aralarında değerlendirmişlerdir¹⁰.

Değerlendirmeler sonucunda heyet Antalya Mutasarrıfı Cemal Bey'le görüşme talebinde bulunmuş, fakat Cemal Bey hasta olduğu gerekçesiyle evine kapanarak görüşmeyi reddetmiştir. Heyet üyeleri görüşmekte ısrar edince mutasarrıf heyetin ısrarına dayanamayarak evinde görüşmeyi kabul etmiştir. Görüşmede, Ziraat Müdürü Akif Bey memleketin başına gelen felaketi anlatmış ve ne yapılması, hangi önlemlerin alınması gerektiğini ateşli sözlerle dile getirmiştir. Bu esnada hasta olan Mutasarrıf Cemal Bey coşarak yatağında doğrulmuş ve Antalya halkı ile beraber olduğunu, ne yapmak gerekiyorsa yapacağını söylemiştir. Heyet bu sözlerden memnun kalarak mutasarrıfın evinden ayrılmıştır. Bu görüşmeden sonra heyet düzenli bir şekilde çalışmalarını sürdürmüştür. Çünkü, belediye binasının alt katında "Müdafaa-i Milliye Cemiyeti" çalışmaları maksadı ile toplanılmak için bir oda tahsis edilmiş ve toplantılar düzenli olarak burada yapılmaya başlanmıştır¹¹.

Bu toplantılar neticesinde AMHC teşekkül etmiştir. Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Antalya Heyet İdaresi listesinin yer aldığı defterde¹² cemiyetin Davavekili Kandilzâde Hasan Efendi¹³ başkanlığında Antalya eski Müftüsü Yusuf Talat Efendi¹⁴, Belediye azalarından Tosunzâde Hakkı Efendi¹⁵, Vilayet Encümeni Civelekzâde İzzet Efendi, Meclis İdare Azalarından Abdi Efendizâde Hüseyin Bey,

¹⁰Süleyman Fikri Erten, *Milli Mücadele'de Antalya*, ATSO Yayını, Antalya, 2007, s. 28.

¹¹ Erten, *a.g.e.* s. 28

¹² Tarih belirtilmemiştir.

¹³ 1919-1920 Tarihlerinde Antalya Belediye Başkanlığı yapmıştır. Bkz. Muhammet Güçlü, *XX. Yüzyılın İlk Yarısında Antalya*, Antalya, 1997, s. 133.

¹⁴ Antalya'nın eski müftülerinden olup Antalya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ni kuranlar arasında yer almıştır. Şehirde gerek düşmanların Anadolu'da yaptığı işgalleri protesto yönünden, gerekse Ankara Hükümeti ordusuna para ve silah gönderilmesi yönünden büyük hizmetler yapmıştır. Antalya işgal altında olmasına rağmen büyük fedakarlıkla cemiyette çalışarak cemiyetin şubelerinin kazalarda da açılmasında yardımcı olmuştur. Milli Mücadele döneminde alim, fazıl ve cesur bir vatansaver olarak tanınmıştır. Bkz. *Dünden Bugüne Antalya*, Antalya Valiliği, Antalya, 2012, C. I. S. 546.

¹⁵ 1921 yılında kısa süre, 1927 yılında ise yaklaşık bir yıl belediye başkanlığı yapmıştır..

Tüccarlardan Hacı Hatip Osman Efendi¹⁶, Belediye Azasından Kesikçizade Mehmet Efendi¹⁷, Tüccarlardan Giritli Mehmet Remzi Efendi¹⁸, Bileydizâde Mehmet Mursi Efendi¹⁹ ve İzmirli Ahmet Tefvik Beylerden oluştuğu yazılıdır²⁰. Sonradan bu cemiyet yönetiminde Rasih Hoca (Kaplan)²¹, Halil İbrahim Mustafa Özkaya²², Doktor Galip Bey (Kahraman)²³ Müftü Ahmet Hamdi Efendi²⁴ gibi halk önderleri de dahil olmuşlardır²⁵.

¹⁶ Antalya Tüccarlarındandır. Bkz. *Geçmişten Günümüze Antalya Ticaret ve Sanayi Odası*, (Haz. Güven Dinç ve Nimet Ayşe Bakırcılar) Antalya, 2012, s.77.

¹⁷ Antalya tüccarlarından olup hububat ve hayvan ticareti yapmıştır. Bkz. *Geçmişten Günümüze Antalya Ticaret ve Sanayi Odası*, s. 77.

¹⁸ 1885 Girit doğumludur. 33 yaşına kadar Girit'te öğretmenlik yapmış, Türklere yapılan baskı sonucunda 1918 yılında Antalya'ya gelmiştir. Milli Mücadele döneminde şehirde mücadeleye katkıda bulunmuştur. Bir süre ticaretle uğraşmış şehirde belediyeden yer kiralayarak Buz Fabrikası açmıştır. 6 Mart 1930 tarihinde Antalya'yı ziyarete gelen Mustafa Kemal fabrikayı gezmiş Remzi Bey'e çalışmalarından ötürü takdirname vermiştir. 30 Mart 1964 tarihinde ölmüştür. Bkz. Hüseyin Cimrin, *Bir Zamanlar Antalya*, Antalya, 2007, s. 241.

¹⁹ Trablusgarp Türkmenlerindedir. 1882 Yılında Antalya'ya göç ederek yerleşmiş, şehirde kereste ve mahrukat ticareti ile uğraşmıştır. Bkz. *Geçmişten Günümüze Antalya Ticaret ve Sanayi Odası*, s. 76.; Malike Bileydi Koç, "Bileydi Ailesi ve Atatürk'ün Bileydi Çiftliğini Ziyareti." 20. Yüzyılda Antalya Sempozyumu, 22-24 Kasım 2007, Antalya, s. 816-823.

²⁰ Cumhurbaşkanlığı Arşivi; A: III-3, D: 14, F: 44-1; A: III-3D: 14, F: 80-6; "Milli Mücadele Döneminde Müdafaa-i Hukuk Teşkilatları", (Haz. Komisyon), *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, (Dün/ Bugün/ Yarın), Eylül, 1986, S. 19, s. 11.

²¹ Rasih Kaplan: 1883 yılında Antalya'nın Akseki İlçesinde doğmuştur. TBMM'nin I. Dönemi için 29 Nisan 1920'de yapılan seçimde Antalya milletvekili olarak 8 Mayıs 1920'de Meclise katılmıştır. İrsat, Dışişleri ve Millî Eğitim komisyonlarında çalışmıştır. 22 Eylül 1920'de Eskişehir İstiklâl Mahkemesi üyeliğine seçilmiştir. Ayrıca Meclis Haysiyet Divanında görevlendirilmiştir. Dönem içinde kürsüde (4) ü gizli oturumda (49) konuşma yapmıştır. II., III., IV., V., VI. ve VIII. dönemlerde Antalya'dan, VII. Dönemde Maraş'tan yeniden milletvekili seçilerek Meclisteki yerini 14 Mayıs 1950'ye kadar korumuştur. Milletvekilliği sona erince Akseki'ye dönmüştür. Emekliliğinde herhangi bir işle ve politika ile meşgul olmamıştır. 14 Kasım 1952'de ölmüştür. Bkz, *TBMM Arşivi, Milletvekili Özlük Fonu*, s. 115-117.

²² İbrişim Mustafa Bey (Halil İbrahim Mustafa Özkaya): 1875 yılında Antalya'da doğmuştur TBMM I. Dönemi için yapılan seçimlerde Antalya milletvekili seçilmiş, 8 Mayıs 1920'de Meclise katılmıştır. Milletvekilliği I. dönemde sona erince memleketine dönmüştür. 11 Haziran 1944'te vefat etmiştir. Bkz, *TBMM Arşivi, Milletvekili Özlük Fonu*, s. 115.

²³ Dr. Galip Bey (Galip Kahraman) : 1890 Yılında Antalya'nın Korkuteli ilçesinde doğmuştur. 1911 yılında İstanbul'da tıp okumaya başlamış tahsili esnasında Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşına girmesi üzerine doktor yardımcısı olarak askere çağırılmıştır. 1916 yılında hükümetçe karar alınıp askere alınan bütün tıp öğrencilerinin tekrar okula devam etmesi istenilince yarım bıraktığı eğitime dönerek 1917 yılında doktor olarak mezun olmuştur. Mezuniyetinin ardından Burdur'a doktor olarak atanmış burada bir süre çalıştıktan sonra 1917 yılı sonunda askerlik görevi için ayrılmış askerlik dönüşü Antalya Belediye Baş Hekimliğine atanmıştır. 1920 yılında milli mücadeleye doktor mükellef yüzbaşı olarak katılmıştır. Kurtuluş Savaşından sonra 1923 yılı haziran ayında terhis edilerek tekrar Antalya'daki görevine

İSTİKLAL HARBİNDE ANTALYA VE HAVALİSİNDE KURULAN MÜDAFAA-İ HUKUK CEMİYETİ VE FAALİYETLERİ

Böylece Antalya'da işgale karşı halkı bilinçlendirmek ve işgale karşı faaliyetler yürütmek için "Antalya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti" kurulmuş ve faaliyetlerini genişleterek sürdürmüştür²⁶.

Cemiyet, teşkilinin ardından bölgede çalışmalara başlanmış ve ilk kararı 30 Eylül 1919 tarihinde alınmıştır. Karar altında başkan olarak Yusuf Talat Efendi, ikinci başkan olarak Mustafa Bey'in ismi ile ve on bir azanın (Hacı Hatip Osman Efendi, Mehmet Hakkı Rasih, Hasan Hüsnü, Mehmet Emin Hakkı, Hüseyin Hüsnü, Ali, Hasan, Mehmet Nuri, Esat Hulki, Galip, Ahmet Tevfik Beyler) isimleri yazılıdır. Ayrıca AMHC'nin iş ve işlemlerini yürütmek üzere ikişer bin kuruş maaşla Mehmet Remzi, Heyeti Millîye kitabetine maliye encümeni azasından Hasan Tahsin ve hesap memurluğuna maliye encümeni azasından Hüseyin Sabri tayin edilmişlerdir. Veznedarlığa ise Hacı Hatip Osman Efendi seçilmiştir²⁷. 13 Haziran 1920 tarihinde ise cemiyetin eksik azalıklarına eski müftü Ahmet Hamdi Efendi, Taceddin, Faik Bey, Ali Haydar, Belediye Reisi Hakkı ve belediye azalarından Raşit ve Ali Efendilerle Giritli Mehmet Muhtar, Kesikcizâde Mehmet, Ellibeşzâde Mehmet, Eski Ziraat Müdürü Mustafa Şevki, Şekerci Dede Rıfat Efendiler tayin edilmişlerdir²⁸.

Cemiyet, Paris Barış Konferansında İngiltere ve Fransa'nın İtalya'ya verdikleri sözleri tutmamaları ve Yunanistan'ın İzmir'i işgal etmesi sonucu İtalya ile Yunanistan arasında yaşanan çatışma ortamından dolayı bölgede faaliyetlerini kolayca yürütme fırsatı bulmuştur²⁹. Gerçekten de Antalya işgal altındayken İtalyanlar Kaş'ta bulunan Türk cephaneliğindeki silahların başka bölgelere nakledilmesine, Yunan ordusu ile Batı Anadolu'da savaşın devam ettiği dönemde Antalya yoluyla savaş malzemelerinin temin edilmesi ve cepheye nakledilmesine göz yummuşlardır³⁰. Ayrıca, İstiklal Harbi için toplanıp cepheye savaşmak için gitmek isteyen Türkleri görmezden gelmelerine,

dönmüştür. 1928 yılı başında Antalya Belediye başkanlığına seçilmiştir. 1931 Yılında yapılan seçimlerle Bursa vekili seçilmiştir. Bursa ve Antalya vekilliği yapmıştır. Evli ve üç çocuk babası olan Galip Bey 14 Ekim 1975 tarihinde ölmüştür. Bkz. TBMM Milletvekili Özlük Fonu.

²⁴ Uzun yıllar müftülük görevlerinde bulunan Ahmet Hamdi (Okur) Efendi "Çil Müftü" namıyla da bilinir. Antalya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti üyeliği de bulunan Ahmet Hamdi Efendi Milli Mücadele yıllarında vatansever Antalya halkının önünde yer almış ve pek çok yararlılıklar ortaya koymuştur Bkz. *Dünden Bugüne Antalya*, Antalya Valiliği, Antalya, 2012, C. II. S. 546.

²⁵ Bengi Kümbül, "Antalya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti ve Faaliyetleri", *20. Yüzyılda Antalya Sempozyumu Kitabı*, 22-24 Kasım 2007, Antalya, 2007, s. 777; Halil Şimşek, "Milli Mücadelede Antalya Bölgesi"., *Son Bin Yılda Antalya Sempozyumu Kitabı*, 18-19 Aralık, 2003. s. 243.

²⁶ Antalya Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin başkanlığına kimin seçildiği açık olarak belli olmasa da TBMM 1. Dönem Antalya Milletvekillerinin biyografilerinin yer aldığı katalogda İbrişimzade Mustafa Bey'den bahsederken Antalya Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin kurucusu olarak bahsetmektedir.

²⁷ Erten, a.g.e. s. 28.

²⁸ Erten, a.g.e. s. 37.

²⁹ Mehmet Çetin Akın, *Anadolu'da İtalyan İşgal Kuvvetleri*, Konya, 2007. S. 79.

³⁰ Akın, a.g.e., s. 81.

Anadolu'da Türklerin Yunanlılara karşı verdiği mücadeleye politik ve istihbarat alanında da destek olduklarına da rastlanmıştır³¹. Bu bağlamda Ahmet Kemal Tomruk (İngiliz Kemal) anılarında İzmir işgal altındayken istihbarat amaçlı Yunan birlikleri ile Yunanlıların bölgede yapacakları faaliyetler hakkında bilgi toplamak için memur edildiğini, İzmir'e kolayca gidebilmek için Antalya'da bulunan İtalyan konsolosluğundan İtalyan himayesine girdiğini belirtip İtalyanlardan pasaport aldığını ve bu pasaportla İzmir'de kolayca dolaşabildiğini anlatmaktadır³².

AMHC, Sivas'ta 4 Eylül 1919 tarihinde toplanan kongreye yol güvenliği nedeniyle delege gönderememiştir³³. Ancak, kongrede alınan kararlara uyulmuştur. Sivas Kongresi kararları sonrası faaliyetlerini arttıran AMHC İstiklal Harbi'ne yardım amaçlı bin liranın gönderilmesi kararını almıştır. Bu karar 8 Ekim 1919 tarihinde cemiyet başkanı Yusuf Talât Bey ile cemiyet azaları İbrişim Mustafa, Giritli Mehmet Remzi, Tosun Hakkı, Karakaş Hüsnü, Hacı Hatip Osman, Avukat Ahmet Tevfik'in imzaları ile alınmıştır³⁴.

İstiklal Harbi başlangıcında Nazilli, ve İzmir Müdafaa-i Hukuk temsilciliklerinden Hacı Süleyman Efendi ile Tevfik Efendi adında iki kişi Antalya'ya gelmiş ve cemiyeti ziyaret etmiştir. Amaçları, Nazilli'de teşekkül eden cepheye yardım istemektir. Gelenlerin istekleri doğrultusunda Aydın'da Yunan işgal güçlerine karşı savaşanlara yardımcı olmak için Antalya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti 8 ve 20 Eylül 1919 tarihinde Alanya'dan gönderilen 80.520, Finike'den gönderilen 5.551 kuruşu Nazilli'ye göndermek suretiyle nakdi yardımda bulunmuştur³⁵. Ayrıca, bölgede teşekkül eden millî alay için dört yüz kırk dokuz lira gönderilmiştir³⁶.

AMHC koordinesinde Nazilli'ye nakdi yardımın yanı sıra askeri malzeme ve levazım yardımında da bulunulmuştur. Bu malzemeler arasında askere silah, giyecek, sağlık malzemesi gibi ihtiyaç gereçleri bulunmaktadır³⁷. Antalya'dan gönderilen yardımlar üzerine Nazilli Heyet-i Millîye Cemiyeti Antalyalılara ve AMHC'ne teşekkür etmek üzere Süleyman Efendi ile Demirci Mehmet Efe'nin yeğenini Antalya'ya göndermiştir³⁸.

Cemiyet, mali yardımlar yanı sıra şehirde başkaca faaliyetlerde de bulunmuştur. Bu bağlamda 17 Şubat'ta Korkuteli İdare Meclisi ve Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti

³¹Nuri Köstüklü, *Milli Mücadele'de Denizli, Burdur, Isparta Sancakları*, Ankara, 1999, s. 46-48.

³²İngiliz Kemal (Ahmet Kemal Tomruk), *Milli Mücadele Dönemi Hatıraları*, (Haz. Zekeriya Türkmen) Ankara, 2000, 70.

³³Lord Kinross, *Atatürk, Bir Milletten Yeniden Doğuşu* (Çev. Necdet Sander), İstanbul, 2011, s. 226.

³⁴Erten, *a.g.e.*, s. 35.

³⁵Erten, *a.g.e.*, s. 37.

³⁶Erten, *a.g.e.*, s. 38.

³⁷Kingross, *a.g.e.*, s. 226.

³⁸Erten, *a.g.e.*, s. 29.

İSTİKLAL HARBİNDE ANTALYA VE HAVALİSİNDE KURULAN MÜDAFAA-İ HUKUK CEMİYETİ VE FAALİYETLERİ

azalarından Haşmetzâde Mustafa Efendi'nin İtalyan karabinerler (Piyade) tarafından (kendisini tevkif etmek isteyen İtalyan piyadelerinden geceleyin kaçarken) Antalya'da şehit edilmesinin ertesi günü AMHC'nin katkısı ve bütün Antalya ahalisinin katılımı ile büyük bir cenaze merasimi düzenlenmiştir. Cenaze merasiminde Mustafa Haşmet'in şehit edilmesine Antalya halkı tepki göstermiştir. Ancak, tepkilere rağmen İtalya Kumandanı ve mümessili de cenaze merasimine katılmıştır³⁹.

Cemiyet, İstiklal Harbi cephelerine aynı ve nakdi yardım yapma, şehirde meydana gelen olaylarda Türklerin lehine etkin olma görevlerini yerine getirirken ülke genelindeki işgallere de sessiz kalmamıştır. Özellikle Anadolu'da işgallere karşı cemiyet Reisi Yusuf Talat Efendi ve Antalya Belediye Başkanı Hasan Efendi Antalya ve cemiyet adına Maraş'ın işgal edilmesini protesto etmişlerdir. Maraş halkına bağımsızlık mücadelesinde yardım kararı alınmıştır. Mustafa Kemal'in AMHC'nin Maraş müdafaası için yapacağı yardımın nakdî olabileceğini bildirmesi üzerine⁴⁰ Antalya halkından toplanan bin iki yüz lira 19 Şubat 1920 tarihinde Elbistan Ziraat Bankası'na gönderilmiştir⁴¹.

Cemiyet, İstiklal Harbi'nin haklılığını ülke geneline ve ülke dışına duyurmak için de gayret içinde olmuştur. Bu bağlamda 8 Ocak 1920 tarihinde yerli ve yabancı siyasi temsilcilere, basına, dâhiliye ve hariciye temsilciliklerine, Türklerin dünya düzenini değiştirmek gibi bir niyetlerinin bulunmadığı, tek amaçlarının toprakları üzerinde bağımsızlığa ulaşmak olduğu, bu amaçla şehirde 10.000 kişinin katıldığı bir miting düzenlendiği, Fransızların Güney'de halka karşı yaptıkları mezalimi 30.000 nüfuslu Antalya halkı adına protesto ettiklerini içeren bir telgraf göndermiştir⁴². 31 Ocak 1920 tarihinde Antalya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Reisi Yusuf Talat Efendi ve Belediye Reisi Hasan Bey imzalı mektupla Fransızların Maraş'ı işgal etmeleri protesto edilmiştir. İtalya konsolosu aracılığıyla Paris Barış Konferansı'na gönderilen telgrafta işgal edilmektense namusu ve şerefi ile ölmenin daha iyi olduğu vurgulanmıştır⁴³. Bu faaliyetlerle İstiklal Harbi'nin haklılığı halka ve dünyaya anlatılmaya çalışılmıştır.

Cemiyet, İstiklal Harbi'ne destek için bölgeden 3 Ocak 1920 tarihinden itibaren asker sevkiyatına da yardımcı olmuştur⁴⁴. Antalya işgal edilince İtalyan askerleri tarafından el konulan silah ve mühimmatların da Batı Cephesi'ne nakledilmesinin gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır. İtalyanlar Antalya'yı işgal edince Osmanlı Ordusuna ait silah ve askeri malzemelerin bulunduğu depolarına el koymuşlar kapılarına da birer nöbetçi dikmişlerdi. Bu depolarda 1.477 Rus Tüfeği, 672 Alman Tüfeği ve 22 adet

³⁹ Erten, *a.g.e.*, s. 40.

⁴⁰ ATASE, K.13, G. 1, B. 10-1.

⁴¹ ATASE, K.13-5, G.1, B. 32-1; Yaşar Akbıyık, *Milli Mücadele'de Güney Cephesi Maraş*, Ankara, 1999, s. 282.

⁴² Bengi Kümbül, "Antalya Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin Kuruluşu ve Faaliyetleri", *20. Yüzyılda Antalya Sempozyumu*, 22-24 Kasım 2007, Antalya, s. 780.

⁴³ Akbıyık, *a.g.e.*, s. 259.

⁴⁴ Kümbül, *a.g.m.*, s. 779.

maksim makineli tüfek ile bir miktar cephane ve malzeme vardı. Bu malzemeleri almak için İtalyanlar nezdinde Ekim 1919 tarihinde girişimde bulunulmuş ancak silah ve malzemelerin çok az miktarı alınabilmişti. 1 Mart 1920 tarihinde Heyet-i Temsiliye üyelerinden Miralay Refet Bey (Bele) bu silahların geri kalanını da alıp bölgeden çıkarabilmek için Antalya'ya gönderilmiştir. Refet Bey (Bele) Antalya'ya gelince belediye önünde heyecanla toplanmış olan şehir halkına bir konuşma yapmıştır. Konuşmasında: *"Boynumuzdaki ecnebi zincirini, altından da olsa kırıp atacağız"*⁴⁵ diyerek işgallere tepki göstermiş konuşmasıyla Antalya halkını işgale karşı mücadele verme konusunda etkilemiştir. Ardından Antalya'da İtalyan yetkililerle görüşen Refet Bey İtalyanları 5 Mart 1920 tarihinde nöbetçilerini silah ve malzemelerin bulunduğu depolardan geri çekmeleri konusunda ikna etmiştir. Böylece depolardaki silah ve mühimmat alınarak Batı Cephesine gönderilmiştir⁴⁶. Bu sevkte de AMHC'nin önemli rol oynadığı anlaşılmaktadır.

AMHC, Batı Cephesi'ne askeri malzeme temini ve nakli işinde de önemli rol oynamıştır. İstiklal Harbi'ne Antalya yoluyla temin edilen askeri ve levazım malzemeleri Antalya-Burdur-Baladız yolu üzerinden Yunan işgallerine karşı istiklal mücadelesi veren askerlere ulaştırılmıştır. Menzil Mıntıka Müfettişliği'nden⁴⁷ Antalya ve Burdur kumandanlıklarına gönderilen 6 Mayıs 1920 tarihli bir yazıda Antalya-Burdur-Baladız arasında yük taşınması için deve kolu oluşturulduğu bildirilmektedir⁴⁸. Bu bağlamda deve ve merkeplerden oluşturulmuş mekkâre alayları ile bu yol güzergâhlarıyla cepheye erzak ikmali yapılmıştır. Antalya'da İtalya'dan temin edilen malzemeler İstiklal Harbi döneminde yüz otuz yedi deve ile (304, 310, 311 Numaralı Mekkâre Alayları ile) Dinar'a kadar sevk edilmiştir⁴⁹. Bu arada bu alaylar vazifelerini yaparlarken Burdur'da Humma hastalığının⁵⁰ baş gösterdiği anlaşılmaktadır. Zira hastalığın yayılmasını önlemek için Mekkâre Alayları'nın Burdur'a değil Eğirdir'e gitmelerinin uygun olacağı⁵¹ Dâhiliye Nezaret'i'nden Antalya, Burdur Mutasarrıflıklarına bildirilmiştir. Humma hastalığından dolayı İstiklal Harbinde Batı Cephesi'ne mühimmat ve malzeme taşıyan alayların güzergâhu bir süreliğine değişmiştir.

⁴⁵ Erten, *a.g.e.*, s. 40.

⁴⁶ Mehmet Şefik Aker, *57. Tümen ve Aydın Milli Mücadelesi*, Ankara, 2006, s. 322.

⁴⁷ Milli Mücadele döneminde askeri birliklerin iâşe ve ikmali ile cephe gerisi hizmetlerinin yürütülmesi için kurulmuş teşkilattır. Bkz. Alptekin Müderrisoğlu, *Milli Mücadele'nin Mali Kaynakları*, Ankara, 1990, s. 214-220.

⁴⁸ ATASE, *ISH*, K. 1249, G. 6, V. 1; ATASE, *ISH*, K.1638, G. 18, V.1-2.

⁴⁹ ATASE, *ISH*, K.1650, G.9, V.1; ATASE, *ISH*, K.1650, G. 14, V.4.

⁵⁰ Grip benzeri bir hastalık olup tedavi edilmediğinde ateşli kanamalar ve ağır karaciğer rahatsızlıklarına sebep olabilmektedir. Virüsler aracılığı ile yayılmaktadır. Özellikle sivrisinekler hastalığı yayılmasında temel etkindir.

⁵¹ ATASE, *ISH*, K.1467, G.34, V.1.

İSTİKLAL HARBİNDE ANTALYA VE HAVALİSİNDE KURULAN MÜDAFAA-İ HUKUK CEMİYETİ VE FAALİYETLERİ

AMHC,³¹ Temmuz 1920 tarihli 12. Kolordu Kumandanlığına gönderdiği yazıda “Bu tarihe kadar cepheye gerek nakden ve gerekse eşya göndermek sureti ile yüz bin lira raddesinde vilayetin bir fedakârlıkta bulunduğu”⁵² bilgisini vermiştir. Yine Cemiyet, vilayet genelinde tamir ve onarım işleri ile de ilgilenmiştir. Birinci Dünya Savaşı’nda tahrip edilen Antalya Gureba Hastanesi 1 Ağustos 1920’de AMHC tarafından tamir ettirilmiştir⁵³.

İstiklal Harbi yıllarında ülke genelinde özellikle ulaşım ve bayındırlık alanlarında yapım ve tamirat işleri için Amale Taburları⁵⁴ kurulmuştur. Antalya ve çevresinden de sorumlu olan bir tabur 1920 yılı sonlarında Burdur merkezli olarak kurulmuştur. Antalya’da bayındırlık alanı çalışmalarında AMHC ile birlikte çalıştığı anlaşılan tabur yol yapım çalışmaları ve lojistik amaçlı önemli görevleri yerine getirmiştir⁵⁵. Antalya’da Aksu Köprüsü’nün inşaatına başlayan tabur, inşaatı kısa zamanda tamamlamış taburda yer alan 57. Fırka Kumandanı Şefik Bey, III. İstihkam Bölüğü Mülazım-ı Evveli İbrahim Bey, Amele taburu mühendisi Salih Efendi, IV. Çavuş Ahmet Hamdi Efendi başarılarından dolayı “*Mecidi Nişanı*” ile ödüllendirilmişlerdir⁵⁶.

AMHC, işgal yıllarında Antalya civarlarında da meydana gelen ayaklanmaların bastırılmasında da olağanüstü rol oynamıştır. Bu bağlamda Akseki ve Manavgat civarlarında çıkan ayaklanmaların bastırılması için üstün gayret sarf edilerek ayaklanmaların bastırılabilmesi için beş bin yedi yüz atmış dört lira seksen iki kuruş harcamıştır. Ayrıca Antalya ve çevresinde otorite boşluğundan asker kaçakları çoğalmaya başlamıştır. Buna mani olmak için AMHC’nin hizmeti çok büyüktür. Bu kaçakları önlemek üzere şehirde irşat heyetleri oluşturularak köy, kasaba ve ilçelere gönderilmiş bu heyetin faaliyetleri için önemli miktarda para harcanmıştır⁵⁷.

Antalya ve çevresinde İstiklal Harbi’ne katkı sağlayan cemiyetin faaliyetlerinden İtalyanlar rahatsız olmuşlardır. Nitekim, Antalya işgal altında iken İtalya mümessili, Antalya mutasarrıflığına müracaat ederek cemiyetin faaliyetlerinde çok önemli biri olan müftünün Müslümanları Hıristiyan ahali aleyhine kışkırttığını iddia etmiştir⁵⁸. Sonradan bu iddianın asılsız olduğu anlaşılmıştır. İşgal esnasında Antalya ahalisindeki

⁵² Erten, *a.g.e.*, s. 42

⁵³ Erten, *a.g.e.*, s. 42

⁵⁴ Ordunun ihtiyaç duyduğu kara ve demiryolu yapımı, çeşitli inşaat, ziraat ve orman işlerinde çalıştırılmak üzere teşkil edilmiş olan geri hizmet birlikleridir. I. Dünya Savaşında bu birliklerin oluşturulmasına önem verilmeye başlanmış daha sonra Milli Mücadele döneminde ordu içinde amale taburları oluşturularak gerekli yerlerde görevlendirilmiştir. Bkz. Cengiz Mutlu, *Birinci Dünya Savaşında Amele Taburları*, İstanbul, 2007, s. 162.

⁵⁵ Köstüklü, *a.g.e.*, s.23.

⁵⁶ Mutlu, *a.g.e.*, s. 162.

⁵⁷ Erten, *a.g.e.*, s. 47.

⁵⁸ BOA, DH-ŞRF, 102-49.

teşkilatlanma ve faaliyetler devam etmiş, bu mücadelede Müftü Yusuf Talat Efendi halkı işgallere karşı aydınlatarak önemli bir görevi yerine getirmiştir⁵⁹.

İşgal yıllarında İtalyanların bilinçli olarak otorite boşluğu oluşturmaları sonucu bölgede asayiş problemleri yaşanmaya başlamıştır. Bu olaylar karşısında 7 Temmuz 1920 tarihinde Belediye Reisi Vekili Müftü Arif Efendi imzasını taşıyan bir kararname yayınlanarak bölgedeki asayişi yeniden temin etmek ve asker kaçaklarını en aza indirmek için ulema ve sözü geçenlerden oluşan heyetlerin teşkil edilmesi kararı alındığı duyurulmuştur. Alınan karar gereğince merkeze; eski ve yeni müftüler Ahmet ve Cemal Efendiler, Döşemealtı tarafına; Veziroğullarından Hasan Özcan, Melli tarafına; Muallim Ahmet Mithat, Çakırlar tarafına; Avdanlı Hacı Osman Efendi, Gebiz tarafına; Numanzâde Hacı Mehmet Efendi, Serik tarafına ise Alaşehir Müftüsü Mehmet Adil Efendi görevlendirilmiştir. Bu kişilere Antalya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti tarafından faaliyet giderleri için harcırah verilmiş ve bazılarına da cemiyet tarafından maaş bağlanmıştır. Heyetlerde bulunan kişilerin başlıca görevleri merkezin emirlerini köylüye bildirmek, köylülerle yakın ilişki içinde bulunarak köylere dışarıdan gelip kimliği bilinmeyen kişileri derhal merkez ve en yakın hükümet memuruna ihbar etmek, kendi bölgelerinde Cuma günleri halkın toplanacağı pazar yeri ve camileri ziyaret ederek onları aydınlatmak, köylerde sözüne, genel ahlâk ve nüfuzuna güvenilir kişilerden yararlanmak, toplantılarla halkı bilgilendirmek ve bilinçlendirmektir⁶⁰. Bu kişilerin Millî Mücadele esnasında bölgede halkın aydınlatılması, Millî Mücadele'ye karşı duyarlı hale getirilmesi noktasında çok önemli katkıları olmuştur. Aynı zamanda Antalya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin yardımıyla Anadolu'da İstiklal Harbi ile ilgili olup bitenlerden halkın haberdar olabilmesi için Karahisar'da çıkarılan "İkaz", Konya'da çıkarılan "Öğüt" ve "Hâkimiyet-i Millîye" gazeteleri temin edilerek halka ulaştırılmıştır⁶¹. Bu faaliyetlerin uygulanmasında Antalya ve ilçelerinde teşkil edilmiş olan MHC'leri etkin rol oynamıştır.

Halkı, İstiklal Harbinde bilinçlendirme uygulamasının o dönem için çok önemli ve doğru bir uygulama olduğunu kabul etmek gerekir. Çünkü, 25 Eylül 1920 tarihinde TBMM'de yapılan oturumda, Konya'dan cepheye sevk edilen askerlere dair Konya Valisinin telgrafı görüşülürken ülkenin genel olarak içinde bulunduğu durum da tartışılmış, tartışma esnasında söz alan Antalya vekili Hamdullah Suphi Bey "Arkadaşlar matbaa ve istihbarat müdüriyetinde son on beş yirmi gündür tecrübe etmiş bir arkadaşınız olarak beni dinlemenizi rica ederim. Memleket istilaya uğramış olduğu halde asıl harp cephesinde kafi derecede metanet gösterilemedi. Biz bu hususta iki şıktan birini kabul etmeye mecburuz. Ya memleket esareti kabul etmiştir. Haindir, alçaktır, korkaktır, namus ve şereften kendisinden bir zerre kalmamıştır, düşmanları bekliyor, esaret boynunu uzatmıştır. Veyahut zavallı memleket nasıl bir mevkide olduğunu bilmiyor, kafi derecede haberdar

⁵⁹Recep Çelik, *Milli Mücadele'de Din Adamları-I.*, (2. Baskı), İstanbul, 2009., 246.

⁶⁰ Erten, a.g.e., s. 56.

⁶¹ Erten, a.g.e., s. 67.

İSTİKLAL HARBİNDE ANTALYA VE HAVALİSİNDE KURULAN MÜDAFAA-İ HUKUK CEMİYETİ VE FAALİYETLERİ

edilmemiştir. Kendisine yetmiş cihetten ölümler hazırlanmıştır, mutlak bir meute doğru sürükleniyor, bunu anlamamıştır. Birincisini kabul etmek bizim için mümkün değildir. Mensup olduğumuz milletin tarihi içinde yaşadığımız günlerde taraf tecelli eden hareketler ve hakikatler bize gösteriyor ki, mensubu olduğumuz eski ve şerefli millet esareti kabul etmez ve istemez. O halde ikinci şık kalıyor. Anlamamıştır. Kafi derecede ikna edilmemiştir, telkin edilmemiştir... Efendiler, telkin çareleri vardır. Bir defa kendimize bir sual telkin edelim. Acaba dinin telkin kuvvetinden muntazam bir surette bu mücadele yolunda yararlandık mı? Acaba sahil semtlerden içeriye doğru tariki diniye ve ilmiyeye mensup uyanık bir zat yollayarak müessir bir lisan ile memleketin nasıl bir karanlığa doğru gittiğini anlattık mı? Anlatmadık beyler....Her Cuma toplanan halka nasıl bir vartaya (uçurum) gittiğimizi söyleseydik tarihimizin nasıl kapanmak üzere olduğunu anlatsaydık ne iyi olurdu..."⁶² şeklinde durum tespiti yapmıştır. Hamdullah Suphi Bey'in bu konuşmasından İstiklal Harbinin halk tarafından iyi anlaşılmadığı, Antalya ve çevresinde de işgallerin ve sonucun nereye varacağına halk tarafından tam kavranamadığı anlaşılmaktadır.

AMHC'nin Batı Cephesi'ne malzeme gönderilmesi konusunda da önemli görevleri yerine getirmiştir. 1921 yılı başından itibaren yabancı limanlardan ve İstanbul'dan yüklenen askerî malzemeler^{63*} gizlice Antalya Limanı'na getirilmiş, buradan da "Deve Kolları"⁶⁴, "Mekkare Kolları" ile Baladıza,⁶⁵ oradan da trenle Eğirdir'e taşınmıştır⁶⁶. İtalya'nın Antalya'yı tahliye etmelerinin hemen ardından Başkumandan Mustafa Kemal tarafından 7-8 Ağustos 1921 tarihinde yayınlanan Tekâlifi Millîye Emirleri neticesinde Antalya'da da birçok ihtiyaç malzemesi toplanmış, toplanan malzemeler Antalya, Burdur, Akşehir, Sülüklü (Konya/Yunak'a bağlı kasaba), Hatırlı, Yeniyan, Bâlâ ya da Polatlı güzergâhından Ankara'ya ulaştırılmıştır⁶⁷.

AMHC'nin şehirde faaliyetleri devam ederken Antalya'da yaşayan kadınlar da İstiklal Harbine katkı sağlamak istemişlerdir. Bu amaçla 15 Mart 1920 tarihinde Antalya Müdafaa-i Hukuk Kadın Kolları Cemiyeti kurulmuştur. Cemiyet Elmalılı Doktor Ferruh Niyazi Bey (Ayoğlu) ve eşi Saime Hanım'ın öncülüğünde kurulmuştur⁶⁸. Antalya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti ile birlikte faaliyetlerini yürüten cemiyet İstiklal Harbi'ne özellikle malzeme temin ederek ya da imal ederek katkı

⁶²TBMM. Zabıt Ceridesi (I. Dönem), 25 Eylül 1920, (72. Birleşim), s. 332.

* 1922 yılında temin edilen ve İtalyanların Sicilya vapuruyla getirilen yirmi bir tayyare, başkaca temin edilip diğer gemilerle getirilen yakıt, yağ, kömür, bakır, makine aletleri, demir, tayyare malzemesi, sağlık malzemesi getirilmiştir. Bkz. Türk İstiklal Harbi, Deniz Cephesi ve Hava Harekatı, C. V., Ankara, 1964, s. 89-93.

⁶⁴ Deve kollarının her birinde 90/100 deve bulunmaktadır. Mekkare kollarında ise her bir kolda 100 eşek bulunmaktadır. Bu kolların başlarında birer subay bulundurulmuş ve düzen ve disiplin içinde sevkıyat yapılmıştır. Çünkü, o dönemde düşman uçakları bölgede keşif uçuşları yapmaktadır.

⁶⁵ Isparta ve Burdur illerinin Afyon tarafında kesişme yol noktası.

⁶⁶Recep Bozkurt, *Ulusal Kurtuluş Savaşında Eğirdir*, Eğirdir, 2007, s. 210.

⁶⁷ Sürmeli, a.g.e., s. 81.

⁶⁸ Kümbül, a.g.m.,s. 781.

sağlamıştır. Bu bağlamda Saime Hanım Antalya'nın köylerini tek tek dolaşarak yün toplamış, bunları kadınlara dokutarak cepheye göndermiştir. Kadınlar cephe için nakden yardımda bulunmakla beraber hayır amaçlı emekli Müftü Ahmet Hamdi Efendi'nin katkıları ve birkaç dikiş makinesi ile 15 Nisan 1920'de bir terzihane açmışlar burada cephe ve muhacirler için elbise imal ederek İstiklal Harbine katkı sağlamışlardır⁶⁹.

Antalya'da İstiklal Harbine yardım için faaliyet gösteren Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, Müdafaa-i Hukuk Kadınları Cemiyeti ve Hilal-i Ahmer Cemiyeti birlik ve beraberlik içinde İstiklal Harbi'nin amaçları doğrultusunda çalışmışlardır. Bu bağlamda Mayıs 1920 tarihinde Balıbey Bahçesinde İstiklal Harbi'ne katkı sağlamak amaçlı güreşler düzenlenmiş güreşleri 5 binin üzerinde Antalyalı izlemiş ve güreşlerde 6000 lira para, 10.000 liranın üzerinde ederi olan eşya toplanmıştır. Toplanan para ve eşyalar Ankara hükümetine gönderilmiştir⁷⁰.

Antalya Müdafaa-i Hukuk Kadınları Cemiyeti nakdi ve ayni yardım toplayıp İstiklal Harbine katkı sağlamakla yetinmeyip işgal devletlerine karşı protesto da gerçekleştirmişlerdir. Bu bağlamda 27 Mart 1920 tarihinde İstanbul'un İngilizler tarafından işgali protesto edilmiştir⁷¹.

AMHC'nin faaliyetleri içinde I. TBMM'ye gönderilen vekillerin seçimi ve gönderimi konusundaki faaliyetlerini de değerlendirmek gerekir. İtilaf Devletleri'nin 16 Mart 1920 tarihinde İstanbul işgal edip Meclis-i Mebusanı basmaları ile Anadolu'da yeni bir süreç başlamıştır. Meclisi Mebusanın kapatılması üzerine Heyet-i Temsiliye Reisi Mustafa Kemal Paşa, Ankara'da bir meclisin derhal toplanması kararını almış millî iradenin tam manası ile tecellisi için Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri'ne emir gönderip her sancaktan beş mebusun seçilmesi ve seçilenlerin on beş gün içerisinde Ankara'da olacak şekilde yola çıkarılmasını istemiştir⁷². Bu emir gereğince Antalya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Meclisi Fevkalade Azalığı için yapılan seçimde encümen azasından Rasih Bey (Kaplan), İbrişimzâde Mustafa, Antalya Darul Hilâfe müderrislerinden Halil İbrahim, Belediye Başkâtibi Hasan Tahsin⁷³, Korkuteli eski

⁶⁹ Erten, *a.g.e.*, s. 41.

⁷⁰ Kümbül, *a.g.m.*, s. 781.

⁷¹ Erten, *a.g.e.*, s. 41.

⁷² Mustafa Onar, *Atatürk'ün Tamim, Telgraflar ve Beyannameleri*, Ankara, 1991, (C. I, II.), s. 162 ve 56, Belge: 219 ve 720.

⁷³ Millî Mücadelenin başından itibaren Müdafaayı Hukuk Cemiyetinde çalışmıştır. TBMM'nin I. Dönemi için yapılan seçimlerde Antalya Milletvekili olarak 8 Mayıs 1920'de Meclise katılmıştır. Milletvekilliği sona erince Antalya'ya gelmiştir. Emekliliğinde herhangi bir işle meşgul olmamıştır. Nüfus kaydında adı (Hasan) olup memuriyet sicilinde ve Mecliste adı "Hasan Tahsin" olarak kayıtlıdır. Ailesi sonradan "Sürenkök" soyadını almıştır. Bkz, *TBMM Arşivi, Milletvekili Özlük Fonu*, s. 113-114.

İSTİKLAL HARBİNDE ANTALYA VE HAVALİSİNDE KURULAN MÜDAFAA-İ HUKUK CEMİYETİ VE FAALİYETLERİ

Kaymakamı Ali Vefa Bey⁷⁴ seçilmişlerdir. Seçilen heyet şehirden 29 Nisan perşembe günü memurlar, mülkiye, askeriye, eşraf ve esnafın katıldığı törenle uğurlanmış ve Ankara'ya hareket etmiştir⁷⁵. Ankara'da çalışmalarına devam eden vekiller mecliste 13 Mayıs 1920 tarihinde mazbatalarını almışlardır⁷⁶.

Antalya'nın işgalinin hemen ardından kurularak Antalya ve Millî Mücadele için faaliyetlerde bulunan AMHC görevini işgal yıllarında başarı ile yaptıktan sonra 11 Haziran 1923 tarihinde son defa toplanmış, mühür ve resmi evrakların hükümete teslimine, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Reisi Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın 676 numaralı ve 10 Haziran 1923 tarihli emirlerine istinaden Antalya Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin kapanmasına karar vermiştir⁷⁷. Antalya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti dört yıl yirmi dört gün süreyle faaliyet göstermiş ve yukarıda zikredilen vatani vazifesini yerine getirmiştir. Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ne ait mevcut para ise 12 Mayıs 1924 tarihinde Halk Fırkası Veznedarlığına mevcut bulunan otuz beş bin yüz yirmi dört kuruş evrakı nakdiye ve yüz kuruş altın, otuz beş bin yüz yirmi dört kuruş Müdafaa-i Hukuk kâtip ve veznedarı Hasan Basri Efendi'ye teslim edilmiştir⁷⁸.

Cemiyet şehir merkezi yanı sıra şehrin ilçelerinde de teşkilatlanmıştır. Bu teşkilatlar şunlardır:

Alanya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti: Antalya'nın işgalinin hemen ardından Alanya'da da Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti kurulmuştur. 15 Kasım 1919 tarihinde kurulan Alanya'da Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti önemli faaliyetlerde bulunmuştur⁷⁹. Cemiyet, Hacı Nuri Efendizâde Ahmet Talat Efendi başkanlığında kurulmuştur. Alanya Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin Azaları ise Alanya Müftüsü Arif Efendi, Azakzâde Tevfik Efendi, Azakzâde İzzet Efendi, Hacıkadirzâde Hüseyin Efendiden oluşmuştur⁸⁰. Cemiyet 16 Kasım tarihinde bir toplantı gerçekleştirerek Belediye Reisi de olan Hacı Nuri Efendizâde Ahmet Talat Efendi'yi başkan seçmiştir⁸¹. Ertesi gün yeniden toplanan cemiyet "Millî çıkarlarımıza uygun hareket edileceği, Millî birlik ve bütünlüğümüzün inşası için çalışılacağına dair" kararlar almıştır. 17 Kasım'da Antep,

⁷⁴1873 yılında Kıbrıs-Magosa'da doğmuştur. 1901-1920 yılları arasında Suşehri, Mecitözü, İslahiye, Çerkeş, Menemen, Finike ve Korkuteli ilçelerinde kaymakamlık görevinde bulunmuştur. TBMM'nin I. Dönemi için yapılan seçimde Antalya milletvekili olmuştur. 8 Mayıs 1920'de Meclise katılmıştır. Mecliste Anayasa, Tasarı, Malî Kanunlar, İçişleri ve Dışişleri Komisyonlarında çalışmıştır. 21 Eylül 1953'te vefat etmiştir. Bkz, *TBMM Arşivi, Milletvekili Özlük Fonu*, s. 105-106.

⁷⁵ Çelik, *a.g.e.*, s. 243-244.,s. 102.

⁷⁶TBMM *Zabit Tutanakları*, 16. İctima, 15 Mayıs 1920, s. 314.

⁷⁷Kümbül, *a.g.m.* s. 785; Erten, *a.g.e.*, s. 55.

⁷⁸ Erten, *a.g.e.* , s. 56.

⁷⁹Ali Rıza Gönüllü, *Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Alanya (1908-1938)*, , Ankara, 2008. S. 89.; Süleyman Beyoğlu, "XX. Yüzyıl başlarında Alanya'da Bazı Olaylar", *Alanya Tarih ve Kültür Seminerleri*, Konya, 2004, s. 522

⁸⁰*Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A.III-3. D. 14, F. 80-7.*

⁸¹ Erten, *a.g.e.*, s. 49.

Urfa ve Maraş'ın işgalleri protesto edilmiş, İzmir'in Yunanlılar tarafından boşaltılmasını istenmiştir. Bu maksatla ilgili yerlere birçok telgraf çekilmiştir⁸².

Alanya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Konya'da yayınlanan Öğüt gazetesinin kapatılması üzerine Konya'da bulunan İtalyan Kumandanlığına 17 Ocak 1920 tarihinde "Mukaddesat-ı Milliyemize bu ana kadar vaki olan tecavüzat-ı laime yetmiyormuş gibi bugün yine pek adi ve pek hainâne bir tecavüz karşısında bulunuyoruz. Bütün Anadolu'nun daha doğrusu biz Türklerin mümessil-i afkâr bulunan bir gazete idarehanesi hiçbir hak ve adle müstenit olmayarak İtalyanlar tarafından işgal edilmiş biz Türklerin hakkı meşruunu diğer devletlerden daha ziyade tastike taraftar olduğunu zannettiğimiz ve bu hususta taktirkar bulduğumuz İtalyan Millet-i necibesinin ahar tarafından vaki olacak böyle bir tecavüzü daima lanetle karşılayacağına kani idik. Maalesef görüyoruz ki bu tecavüz o milleti necibeyi temsil eden bir kumandan emri ile vaki oluyor. Türk Milleti artık kendisine zahir olan hakkı meşruunu temsil eden hiçbir millet bulunmadığını kati bir kanaat hasıl eylemiştir. Namus ve şerefle ölmeyi rezilane yaşamaya daima tercih eden bizler bu tecavüze baş eğmeyiz. Kanımızın son damlasını verinceye kadar her türlü hakaretlere mukabele etmeye karar verdik. Ümit ederiz ki tecavüz şenâati İtalyan Kumandanı cenaplarınca da takdir edilerek hemen Türk Milletine tarziye vermek şitap olunur. Aksi taktirde milletimizin hiçbir mesuliyet-i maddiye ve maneviye kabul etmeyeceğini arz eyleriz."⁸³ İçerikli tepki yazısını göndermiştir. Bu yazıdan yaklaşık yirmi gün sonra kapatılan "Öğüt" gazetesi yerine "Nasihat" adlı gazete çıkarılmaya başlanmıştır⁸⁴. İstiklal Harbi devam ederken Alanya MHC 21 Eylül 1920 tarihinde TBMM'ye telgraf çekerek mücadeleye devam edilmesi yönünde desteğini bildirmiştir⁸⁵.

Akseki Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti: Antalya'nın işgali üzerine Akseki Müdafaa-i Hukuk cemiyeti kurulmuştur. Cemiyetin kurucusu ve başkanı Akseki Meclis-i idare Azasından Camili Tahir Efendi'dir. Cemiyetin üyeleri ise Belediye Reisi Lokman Efendi, Varidat memuru Yazıcızâde Tefvik Efendi, Nüfus memuru Behçet Efendizâde Rıfat Efendi, Belen-i Elvad köyünden Hasan Efendi, Meclis-i İdare azasından Hüsameddin Efendi, Şatırzâde Lokman Efendi, Müftü Salim Efendi, Uzun Hacızâde Mehmed Efendilerdir. Cemiyet Antalya'nın işgali üzerine bölgede halkı

⁸² İsmail Yıldız, "Kurtuluş Savaşında Alanya", 20. Yüzyılda Antalya Sempozyumu Kitabı, 22-24 Kasım 2007, Antalya, 2007, s. 131.

⁸³ Erten, a.g.e., s. 75-76.

⁸⁴ Onar, a.g.e., (C. I.) s. 426, Belge 583.

⁸⁵ TBMM Celse Tutanakları, 21 Eylül 1920, C. 4., 69. Birleşim s. 242-243.

İSTİKLAL HARBİNDE ANTALYA VE HAVALİSİNDE KURULAN MÜDAFAA-İ HUKUK CEMİYETİ VE FAALİYETLERİ

işgallere karşı aydınlatmak için önemli irşat görevi görmüştür. Millî Mücadele için aynı ve nakdi yardım toplayıp cepheye göndermiştir⁸⁶.

Elmalı Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti: Elmalı MHC 9 Haziran 1919'da kurulmuştur. Elmalı MHC'nin kurucusu ve başkanı Müftü Hacı Ömer Lütfü Efendidir. Azaları Belediye Sabık Reisi Hacı Hasan Hulusi Efendi, Aydınlızâde Hacı Reşat Oğlu Hacı Rıza Efendi, Bölükbaşızâde Ali Galip Efendi, Ulemadan Armudzâde Hacı İsmail Efendilerdir⁸⁷. Elmalı Müdafaa-i Hukuku'nun 1920 yılı şubat sonu itibari ile geliri yüz yirmi lira yedi yüz doksan yedi kuruş, 12 Temmuz 1920'ye kadar geliri sekiz yüz seksen iki lira sekiz yüz otuz ve masraflar sekiz yüz on lira altı yüz yetmiş yedi kuruştur. Elmalı MHC de İstiklal Harbinde AMHC ile işbirliği içinde Anadolu'nun bağımsızlık Mücadelesine büyük katkıda bulunmuştur⁸⁸.

Finike Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti: Finike MHC 1 Eylül 1919'da kurulmuştur. Cemiyetin ilk kuruluşu ilçe müftüsü Salih Efendi başkanlığında gerçekleşmiştir. Antalya'nın hemen işgalinin ardından kurulduğu anlaşılan cemiyet tam teşekküllü olarak Finike tüccarlarından Hacı Feyzullahzâde Musa Kâzım Efendi başkanlığında kurulmuş olup azaları Kadı Ömer Lütfi Efendi, Kemalzâde Molla Veli Efendi, Yunusoğlu Şevket Efendi, tüccarlardan Mehmet Tesaloy Efendi, Orman Muamelat Memuru Mustafa Efendilerdir⁸⁹. Finike MHC ile AMHC birbiri ile yakın ve işbirliği içinde çalışmış, halkı işgallere karşı bilinçlendirmiştir. İstiklal Harbi için çok miktarda aynı ve nakdi yardım toplanarak bağımsızlık mücadelesine katkıda bulunulmuştur. Bu bağlamda Finike MHC, AMHC'ne 1919 senesinde iki yüz yirmisekiz lira iki yüz seksen sekiz, 1920 yılında bin yüz otuz beş lira elli, 1921 yılında atmış dört lira dört yüz kuruş yardım göndermiştir⁹⁰.

Kaş Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti: Cemiyetin ne zaman teşekkül ettiğine dair net bir bilgi olmamasına rağmen yazışmalardan Kaş'ta da MHC'nin kurulmuş olduğu anlaşılmaktadır. Buna göre Kaş MHC'nin kurucu başkanı Meclis-i İdare azasından Kasabalı Alibeyzâde Mehmet Efendi'dir. Azaları ise Ahatlı Karyesinden Hacırapzâde Yusuf Ağa, Sarılardan Patırnazâde Recep Ağa, Sabık Belediye reisi Kasabalı Mehmet Ağa'dır⁹¹. Kaş Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nde daha sonraları İkinci reis olarak Müftü Mehmet Emin Efendi, üye olarak Kâtip Abdi Ağazâde Süleyman, Sandık Emni

⁸⁶Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A: III-3, D: 14, F: 80-7

⁸⁷Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A.III-3. D. 14, F. 80-7.

⁸⁸ Erten, a.g.e., s. 81

⁸⁹Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A.III-3. D. 14, F. 80-7.

⁹⁰ Erten, a.g.e., s. 81.

⁹¹Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A.III-3. D. 14, F. 80-7.

Hüseyin Çavuşzâde Ali, Şükrü Efendizâde Mehmet Ali, Mehmet Ağazâde Süleyman Ağa, Hacı Mehmet Ağazâde Mehmet Vehbi, Patronazâde Recep Ağa görev yapmışlardır. Demre'de Reis Mehmet Ağazâde Süleyman Ağa, aza Gümrükçüzâde Niyazi, Müderris Ahmet, Kolcu zâde Hacı Osman Ağa, kâtip ve aza Yusuf Ağazâde Ali Bey Kalkan'da; Reis Koca Mustafazâde Mustafa, Aza Mehmet Alizâde Hüseyin Ağa, Hacı Berat Hüseyin Ağa, Karagülzâde Ali, Hüseyin Kaptanzâde Musa, Gökçe Mehmet Hoca, Ethem Efendizâde Mithat oluşturmuşlardır. Kaş ve Demre MHC'leri Antalya'nın işgalinin hemen ardından bölge ileri gelenleri tarafından kurulmuştur. İlçede cemiyetin 1919 yılı topladığı gelir 9.844 kuruştur⁹².

Cemiyet, Teke Heyet-i Milliyesi'nin telgrafı üzerine 12 Ekim 1919 tarihinde ilçede İstiklal Harbi'ne asker kazandırmak için çalışmalar yapmıştır. Bu bağlamda şehirde toplanan askerler Nazilli'ye yönlendirilmişlerdir. Ayrıca Nazilli Heyeti Milliyesine bir yazı yazılarak cephede canları pahasına savaşan kahraman askerler için yaklaşık 3000 liranın toplandığı, toplanan meblağın 500 lirasının Elmalı Ziraat Bankası vasıtasıyla Nazilli Heyeti Milliyesine gönderildiği bildirilmiştir. Cemiyet İstiklal Harbi süresince 444.137 kuruş para toplayarak özellikle Batı Cephesine yardımda bulunmuştur⁹³.

Korkuteli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti: Korkuteli MHC 15 Mart 1920 tarihinde kurulmuştur. Cemiyet Müftü Hasan Hilmi Efendi başkanlığında kurmuştur. Cemiyetin üyeleri, Hacı Bekir Efendizâde Ahmet Efendi, Tüccarlardan Hacı Hasan Efendi, Doktor Raif Bey, Reji Memuru Kazım Bey, Tapu memuru Ali Rıza Efendi, Muhasebe-i Hususiye Memuru Emin Efendi, Dava Vekili Şükrü Efendi, Başmuallim Hasan Efendi'dir⁹⁴. Korkuteli MHC merkezde teşkilatlandığı gibi nahiyelerinden Bozova ve Kızılcadağ'da da teşkilatlanmıştır. İstiklal Harbi'nin başlangıcında Korkuteli halkı mücadelenin önemini anlayıp kavrayamamıştır. Bundan dolayı bölgede büyük bir ümitsizliğe düşülmüştür. Kazada yaşayan bazı kötü niyetli kişiler de durumu kendi lehlerine kullanmışlardır. O dönemde ilçe mutasarrıfı İstiklal Harbi'nin sıcak bakan ve İbradılı olan Numan Bey'dir. Kazada yaşayan kimi kötü niyetli kişilerce Numan Bey'in Cemal Bey'le münasebeti olduğu gerekçesiyle görevinden azlini istemişlerdir. Neticede Cemal Bey adlı başka bir mutasarrıf kazaya atanmış ancak çok geçmeden bu mutasarrıf da görevden alınarak yerine Şevket Bey getirilmiştir⁹⁵.

1 Ağustos 1920 tarihinde Korkuteli MHC Heyeti, eşraf ve halkı merkeze toplayarak İstiklal Harbi hakkında halka hakikati anlatmış ve yanlış bilgilendirmelere

⁹² Erten, a.g.e., s. 84.

⁹³ Erten, a.g.e., s. 85.

⁹⁴ Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A.III-3. D. 14, F. 80-7.

⁹⁵ Erten, a.g.e., s. 87.

İSTİKLAL HARBİNDE ANTALYA VE HAVALİSİNDE KURULAN MÜDAFAA-İ HUKUK CEMİYETİ VE FAALİYETLERİ

karşı aldığı tedbirlerle⁹⁶ halkı sonradan bilinçlendirmiştir. Böylece halk İstiklal Harbi'ni sahiplenerek malen ve bedenen mücadeleye hizmet vermeye başlamıştır.

İstiklal Harbine yardım için bilinçlendirilen halktan cemiyet nakdi yardım toplamıştır. Toplanan yardımlardan bir kısmı olan 500 lira 3 Ekim 1920 tarihinde Manavgat ve Akseki kazalarında ortaya çıkan isyanlara karşı Kuvay-i Millîye'ye yardım için gönderilmiştir. Ayrıca cephedeki askerlerin ihtiyaçları için kazanın varlıklı kişilerinden toplanan 22.000 lira ile yüz deve, yüz on üç merkep, atmış kağrı, yüz on öküz, on camız, altı yüz keçi, iki yüz koyun, altı yüz okka yün, dokuz yüz okka kıl, dokuz yüz okka sadeyağ, bin üç yüz okka peynir ve yüz seksen bin kuruluşluk manifatura, dört bin kat çamaşır 16 Eylül 1921'de İstiklal Harbi'ne yardım için sevk edilmiştir. Korkuteli MHC, Elmalı ve Finike kazalarından Burdur yoluyla cepheye gidecek olan askerlere de yardımda bulunmuştur. Batı cephesine gidecek askerler için Korkuteli iâşe ve sevk için adeta bir transit vazifesi görmüştür⁹⁷.

Manavgat Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti: Manavgat'ın ileri gelenleri tarafından kurulan cemiyet bölgede İstiklal Harbi adına halkı aydınlatmak ve İstiklal Harbine katkı sağlamak, yardım toplamak ve toplanan yardımları göndermekte önemli görevler almıştır. Manavgat MHC Manavgat Müftüsü Ali Rıza Efendi başkanlığında kurulmuştur. Cemiyetin azaları ise: Berberzâde Hasan Efendi, Hacı İsmailzâde İbrahim Efendi, Hüseyinzâde Ali Efendi, Hacıhasanzâde Mahmut Efendi, Halilağazâde Hacı Mustafa Efendi, Hacıalizâde Hacı Ahmet Efendi'lerden oluşmuştur⁹⁸.

Manavgat MHC'nin faaliyetlerine bakıldığında bölgede meydana gelen eşkıya olaylarından dolayı görevini tam olarak yerine getiremediği anlaşılmaktadır. 1920 yılının eylül ayı ortalarında Akseki üzerinden gelen 60 kişilik bir eşkıya çetesi Manavgat'a gelmiş başlarında bulunan Sülek Aşiretinden Mehmet Ali isminde birisi ile hükümet konağı basılmış hükümetin ceza muhakemesi evrakları ile Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin evrakları yakılmış, cezaevinde olan mahkumlar salınmış, cemiyetin 600 lirasına da el konulmuştur. Bu olay devam ederken iki gün sonra bir başka eşkıya çetesi daha Manavgat'ın Taşağıl Nahiyesi'ni basmıştır. Bu arada kazada olan olayları önlemek için Antalya'dan çok az miktarda asker gelmiş ancak asileri bastırmada yeterli olamamıştır. Sonradan gelen eşkıyalar öncekilerle birleşerek büyük bir gurup oluşturmuşlardır. Bu grupta Aksekili Mehmet Efe, Manavgat'ın Sürek aşiretinden Reis Mehmet Ali Efe ve Manavgat'tan Cebeci Efeler vardır. Bu çetelerin yapmış olduğu

⁹⁶ Ankara'da yayınlanan "Hakimiyet-i Milliye", "Anadolu'da Yenigün", Eskişehir'de yayınlanan "Yeni Dünya", Antalya'da yayınlanan "Anadolu" gazeteleri temin edilerek halka dağıtılmış, Heyet-i İrşadiye oluşturularak Milli Mücadele'nin önemi hakkında Bozova halkı Kratova Müftüsü Ahmet Hamdi Bey, Kızılcaadağ Nahiyesi halkı İzmirli Hacı Yusuf Efendi, Merkez ve Köylerde yaşayan halk da Alaşehirli Mustafa Efendi tarafından bilinçlendirilmeye çalışılmıştır. Halkın bilinçlenmesinde ilçe müftüsü Hasan Hilmi Efendi'nin de çok büyük katkısı olmuştur. Bkz. Erten, *a.g.e.*, s. 88.

⁹⁷ Erten, *a.g.e.*, s. 88.

⁹⁸ *Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A.III-3. D. 14, F. 80-7.*

faaliyetlerin önüne geçmek için Demirci Mehmet Efe 500 kişilik büyük bir grupla bölgeye gelmiştir. Kazada eşkıyalarla işbirliği içinde olduğu saptanan telgraf memuru Yusuf Çavuş ve Hasan Efendi idama mahkum edilmişlerdir. Demirci Mehmet Efe ise kazanın zenginlerini önce hapse atmış sonra paralarını alıp serbest bırakmıştır. Otoriteyi bölgede sağlayan Demirci Mehmet Efe askerlerini köylere dağıtmıştır. Askerleri yaklaşık bir ay kadar köylerde barınmıştır.

SONUÇ

Mondros Mütarekesinin ardından Osmanlı Devleti'nin Anadolu toprakları haksız yere işgal edilmeye başlanmış, bu işgaller karşısında, öncelikle şehrin ileri gelenleri daha sonra halk bölgelerini işgalden kurtarmak ya da bölgeleri işgal edilmemişse bölgelerinin işgal edilmesini önlemek için teşkilatlanmıştır.

Bu teşkilatlanma başlangıçta bölgesel olmasına rağmen Sivas Kongresi ile ülke geneline yayılan milli bir harekete dönüşmüştür.

İstiklal Harbi döneminde işgallere karşı direniş hareketi olarak İtalyan İşgaline karşı Antalya'da da bir Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti kurulmuştur. Bu cemiyet Antalya'nın ileri gelenleri tarafından teşkil edilerek öncelikle Antalya ahalesinin işgallere karşı bilinçli hale gelmesini sağlamaya yönelik faaliyetler içinde olmuştur.

İstiklal Harbi döneminde cemiyet bölgeden Milli mücadele için asker sevkıyatı yapma, cephede askerlerin ihtiyaçlarını karşılamak için aynı ve nakli yardım toplayıp bunları sevk ve idare etme, Anadolu'nun Akdeniz'e açılan kapısı durumundaki Antalya limanını ihtiyaç karşılama ve haber aktarma açısından kullanıp İstiklal harbini aynı zamanda dünyaya da duyurma faaliyetleri içerisinde olmuştur.

Kurulduğu bölgede bayındırlık faaliyetlerinde etkin rol oynamıştır. Bölgede yaşanan asayiş olaylarında huzur ve sükun için önemli vazife üstlenmiştir. İlçelerde de teşkilatlanıp İstiklal Harbi döneminde çok önemli görevlerde bulunmuştur.

İSTİKLAL HARBİNDE ANTALYA VE HAVALİSİNDE KURULAN MÜDAFAA-İ HUKUK CEMİYETİ VE FAALİYETLERİ

KAYNAKÇA

- AKBIYIK, Yaşar, *Milli Mücadelede Güney Cephesi Maraş*, ATAM Yayını, Ankara, 1999.
- AKER, M. Şefik, *57. Tümen ve Aydın Milli Mücadelesi*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, Ankara, 2006.
- AKIN, Mehmet Çetin, *Anadolu'da İtalyan İşgal Kuvvetleri*, Kardelen Yayınları, Konya, 2007.
- ALÇİTEPE, Galip (Hazırlayan), *Mazlum Edison'un Gözü İle Antalya'nın Kara Günleri*, Çizgi Kitabevi, Konya, 2012.
- Ali Çetinkaya'nın Milli Mücadele Dönemi Hatıraları*, ATAM Yayını, Ankara, 1993.
- ATASE, ISH, K.1467, G.34, V.1.
- ATASE, ISH, K.1650, G.9, V.1
- ATASE, ISH. K. 1249, G. 6, V. 1
- ATASE, ISH. K.1638, G. 18, V.1-2.
- ATASE, ISH. K.1650, G. 14, V.4.
- ATASE, ISH. K.13, G. 1, B. 10-1.
- ATASE, ISH. K.13-5, G.1, B. 32-1
- AYOĞLU, Ferruh Niyazi, *Kurtuluşa, Cumhuriyete ve Sıtmaya Adanan Yürek: Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu'nun Anıları*, Zonguldak Tabip Odası Yayını, Zonguldak, 2008.
- BELEN, Fahri, *Askeri Siyasal ve Sosyal Yönleriyle Türk Kurtuluş Savaşı*, Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1973.
- BEYOĞLU, Süleyman, "20. Yüzyıl Başlarında Alanya'da Bazı Olaylar", *Alanya Tarih ve Kültür Semineri IX*. 2000, ALSAV Yayını, Alanya, 2004, s. 520-522.
- BOA, DH, KMS, D. 52/2.
- BOA, DH-ŞFR, 102-49.
- BOZKURT, Recep, *Ulusal Kurtuluş Savaşında Eğirdir*, Eğirdir Belediyesi, Eğirdir, 2007.
- Cumhurbaşkanlığı Arşivi; A: III-3D: 14, F: 80-6.*
- Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A.III-3. D. 14, F. 80-7.*
- Cumhurbaşkanlığı Arşivi; A: III-3, D: 14, F: 44-1 .*
- ÇİMRİN, Hüseyin; *Bir Zamanlar Antalya* (Cilt I. Ve II.), ATSO Yayınları, Antalya, 2007.
- DİNÇ, Güven ve BAKIRCILAR Ayşe Nimet (Haz); *Geçmişten Günümüze Antalya Ticaret ve Sanayi Odası*, ATSO Yayını, Antalya, 2012.

- ERTEN, Süleyman Fikri, *Milli Mücadele’de Antalya*, ATSO Yayını, Antalya, 2007.
- GÖNÜLLÜ, Ali Rıza, *Meşrutiyet’ten Cumhuriyet’e Alanya (1908-1938)*, ATAM. Yayını, Ankara, 2008.
- GÜÇLÜ, Muhammet, *XX. Yüzyılın İlk Yarısında Antalya*, ATSO Yayını, Antalya, 1997.
- İstiklal Harbi Gazetesi*, 15 Mayıs 1919.
- KINROSS, Lord, *Atatürk, Bir Milletten Yeniden Doğuşu*, (Çev. Necdet Sander), Altın Kitaplar, İstanbul, 2011.
- KOÇ Malike Bileydi, “Bileydi Ailesi ve Atatürk’ün Bileydi Çiftliğini Ziyareti.” 20. *Yüzyılda Antalya Sempozyumu*, 22-24 Kasım 2007, Antalya, s. 816-823.
- KÖSTÜKLÜ, Nuri, *Milli Mücadele’de Denizli, Burdur, Isparta Sancakları*, ATAM Yayınları, Ankara, 1999.
- KÖSTÜKLÜ, Nuri, *Milli Mücadelede Manisa-Uşak-Afyonkarahisar-Konya Hattı*, ATAM Yayınları, Ankara, 2009.
- KURAT, Yuluğ Tekin, *Osmanlı İmparatorluğu’nun Paylaşılması*, Tunalı Matbaası, Ankara, 1986.
- KÜMBÜL, Bengi, “*Antalya Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin Kuruluşu ve Faaliyetleri*”, 20. *Yüzyılda Antalya Sempozyumu*, 22-24 Kasım 2007, Antalya, s. 775-786.
- MUTLU, Cengiz, *Birinci Dünya Savaşında Amele Taburları*, IQ Yayınları, İstanbul, 2007.
- MÜDERRİSOĞLU, Alptekin, *Kurtuluş Savaşının Mali Kaynakları*, ATAM Yayını, Ankara, 1990.
- ORAN, Nebahat, “*Antalya’da Milli Teşkilatlanma*”, *Türkler*, Yeni Türkiye Yayınları, C. 15. s. 830-834.
- SONYEL, Salahi R., *Kaygılı Yıllar, Gizli Belgelerle Kurtuluş Savaşı’nın Perde Arkası (1919-1923)*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2012.
- ŞİMŞEK, Halil, “*Milli Mücadele Döneminde Türk İtalyan İlişkileri ve Antalya*”, *Son Bin Yılda Antalya Sempozyumu*, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi. Uygulama Merkezi Yayını, Antalya, 2006, s. 227-244.
- TBMM Arşivi, Milletvekili Özlük Fonu*, s. 115-117.
- TBMM Celse Tutanakları*, 21 Eylül 1920, C. 4., 69. Birleşim s. 242-243.
- TBMM Zabıt Tutanakları*, 16. İctima, 15 Mayıs 1920
- TBMM. Zabıt Ceridesi* 25 Eylül 1920, (72. Birleşim), s. 332.
- Temel, Mehmet “*Kuvay-i Milliye Döneminde Milas-Bodrum’da Eşkîyalık ve Çetecilik*”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 27, Bahar, 2010, Konya

İSTİKLAL HARBİNDE ANTALYA VE HAVALİSİNDE KURULAN MÜDAFAA-İ HUKUK CEMİYETİ VE FAALİYETLERİ

TOMRUK, Ahmet Esat (İngiliz Kemal), *Milli Mücadele Dönemi Hatıraları*, Haz. Zekeriya Türkmen, T.C. Kültür Bakanlığı, Ankara, 2000.

Türk İstiklal Harbi IV. Cilt (Güney Cephesi), Ankara, 2009.

Türk İstiklal Harbi, Deniz Cephesi ve Hava Harekatı, C. V., Ankara, 1964,

YILDIZ, İsmail, "Kurtuluş Savaşında Alanya", *20. Yüzyılda Antalya Sempozyumu*, 22-24 Kasım 2007, Antalya, s.129-166.

EK -1-

01000286.7

A	711-7
D	14
F	80-7

آناطولیہ وروم ایلیہ مؤذنه حقوقی جمعیتی انطالیہ لکیت مرکز پر مشرک مؤذنه حقوقی جمعیتی لکیت ادارہ انطالیہ
اعضائے جمعیہ دفتر در

تفصیلی

قورقود ایلیہ مؤذنه حقوقی جمعیتی لکیت ادارہ کی :

ریشہ : مفتی شہید علی اقدری
اعضا : محمد بن احمد زاده احمد اقدری
اعضا : غیاثی زاده محمد حسن اقدری
اعضا : دوستور رائف اقدری
اعضا : زری ما توری کاظم اقدری
اعضا : خالیو ما توری علی رضا اقدری
اعضا : محاسبہ خصوصیت ما توری امیہ اقدری
اعضا : دعوی و لکیت شریک اقدری
اعضا : باسیدالم حسنہ اقدری

اطالو قضاہی مؤذنه حقوقی جمعیتی لکیت ادارہ کی :

ریشہ : مفتی محمد علی اقدری
اعضا : بدیع ریشہ سابقہ محمد حسنہ اقدری
اعضا : آیدین زاده محمد رضا اقدری
اعضا : بولک باشی زاده علی علی اقدری
اعضا : علمادہ آمول زاده محمد علی اقدری

قبیلہ قضاہی مؤذنه حقوقی جمعیتی لکیت ادارہ کی :

ریشہ : بخار و دیوبند کاظم اقدری
اعضا : قاضی علی رضا اقدری
اعضا : گل زاده فتاویٰ اقدری
اعضا : یونس اعلیٰ شاکتہ اقدری
اعضا : بخار و دیوبند محمد تالوی اقدری [قبائلی مرتدی]
اعضا : اورنگ آباد معاملات ما توری مصطفیٰ اقدری

قاسم قضاہی مؤذنه حقوقی جمعیتی لکیت ادارہ کی :

ریشہ : محمدیہ ادارہ اعضائے قبیلہ علی بہ زاده محمد علی
اعضا : آیدین فرخین زاده محمد بن زاده یوسف آغا
اعضا : صابری زاده لطف زاده رجب آغا
اعضا : محمد بدیع ریشہ قبیلہ محمد آغا

منہج قضاہی مؤذنه حقوقی جمعیتی لکیت ادارہ کی :

ریشہ : مفتی علی رضا اقدری
اعضا : بربر زاده حسنہ اقدری
اعضا : محمد اسماعیل زاده ابراہیم اقدری
اعضا : حسین زاده علی اقدری
اعضا : محمد حسنہ زاده محمد اقدری
اعضا : مفتی آغا زاده محمد مصطفیٰ اقدری
اعضا : محمد زاده محمد احمد اقدری

آقاسی قضاہی مؤذنه حقوقی جمعیتی لکیت ادارہ کی :

ریشہ : محمدیہ ادارہ اعضائے قبیلہ علی بہ زاده محمد علی
اعضا : بدیع ریشہ سابقہ محمد حسنہ اقدری
اعضا : دار و اتان ما توری یازم زاده توفیقہ اقدری
اعضا : نقیہ ما توری سابقہ اقدری زاده حسنہ
اعضا : بیعت الواد قرینہ حسنہ اقدری

اعضا : محمدیہ ادارہ محمد علی اقدری
اعضا : محمد زاده محمد حسنہ اقدری
اعضا : مفتی سالم اقدری
اعضا : اورنگ آباد محمد شریک اقدری

Antalya ve İlçeleri Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Kurucuları
Kaynak: TC. Cumhurbaşkanlığı Arşivi:A:3, D:14, F:80/7.

İSTİKLAL HARBİNDE ANTALYA VE HAVALİSİNDE KURULAN MÜDAFAA-İ HUKUK CEMİYETİ VE FAALİYETLERİ

Ek -2-

İstiklal Harbine Önemli Katkısı olan Mekkare Alayları.
Kaynak: Barış Eraşkın Özel Arşivi.

Ek-3-

Bölge Halkının Durumu.
Kaynak: Barış Eraşkın Özel Arşivi.